

ЛІМІТ КРЕДИТУВАННЯ ЗА СИСТЕМОЮ “ОВЕРДРАФТ” ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОТОЧНИХ ПАСИВІВ БАНКУ

Постановка проблеми. Важливою умовою овердрафтного кредитування є визначення ліміту, який визначається потребами клієнта в кредиті. Проте він не повинен перевищувати суму, яка, на думку банку, може бути повернена клієнтом вчасно і в повному обсязі. Тому визначення суми ліміту – завдання банку. Визначення економічно обґрунтованого ліміту овердрафта повинно базуватися на даних економічного аналізу. Оскільки овердрафт надається на покриття платіжного розриву клієнта, тобто має надмірно короткий, технологічний характер та повинен оперативно повертатися у міру надходження коштів на рахунок клієнта, оцінка економічної обґрунтованості його надання є важливою умовою.

Комерційні банки України, використовуючи досвід зарубіжних банків, при кредитуванні у формі овердрафта можуть встановлювати один із таких видів ліміту:

- ліміт як максимально допустимий розмір планового дебетового сальдо на рахунку позичальника, що може виникнути протягом операційного дня в результаті перевищення суми платіжних доручень позичальника над залишком на його рахунку;
- ліміт у розмірі не більше середньомісячного кредитового обороту позичальника;
- ліміт як максимально допустима сума заборгованості, яку може мати позичальник за даним видом кредиту (з урахуванням нарахованих, але не погашених відсотків) протягом строку дії договору.

На сьогодні комерційні банки базуються, як правило, на адміністративному способі прийняття рішення – ліміт овердрафта визначається як певний відсоток від щомісячного кредитового обороту грошових коштів по рахунку клієнта, як правило, в інтервалі від 20 до 40 %. Такий спосіб, не маючи під собою економічного обґрунтування, є суб'єктивним, робить неможливим уніфікацію процесу прийняття рішення і, як наслідок, гальмує процес управління кредитами та призводить до зростання частки похибок. Едгард Морс Ман стверджує, що правильні рішення щодо кредитування повинні прийматися майже у 99,5 %: “...Уровень допустимой ошибки настолько мал, что увеличение потерь по ссудам может не только сделать нерентабельным кредитный портфель, но и зачастую сказывается на рентабельности финансовой организации в целом... Если вы правы в 99,5 % случаев, то можете обеспечить приемлемый уровень доходности – но в случае, если этот показатель ниже – вы можете потерять

все.....снижение доли правильных решений до 98,5 % превращает уровень прибыли из приемлемого в катастрофический” [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науковій літературі механізми проведення кредитування за системою “овердрафт” активно досліджуються. Проте в жодному з досліджень не виявлено зв’язок між кредитуванням та формуванням поточних пасивів Крім того, вивчаючи питання методики розрахунку ліміту за системою “овердрафт”, слід визначити аналогію у висвітленні різними фахівцями. Серед фахівців, які займалися вирішенням питання визначення ліміту за овердрафтом, можна відзначити М. Стрельникова [5], який констатував, що “більшість банків встановлюють ліміт овердрафта у межах 25-30 % від середньомісячних надходжень на той поточний рахунок, з якого надається овердрафт. Як базу розрахунку ліміту в цьому випадку банки використовують суму середньомісячного обороту за кредитом поточного рахунку клієнта упродовж останніх 3-4 місяців...”. Г. Савченко, узагальнюючи досвід банків, доцільним для розрахунку ліміту вважає обрання даних за шість місяців: “Для визначення ліміту овердрафта доцільно використовувати середньомісячний оборот за кредитом поточного рахунку клієнта в банку за період не менше шести повних календарних місяців, що передують прийняттю рішення про відкриття овердрафта (або за попередній сезон виробництва для підприємств із сезонним характером виробництва). При визначенні ліміту овердрафта не потрібно враховувати надходження, пов’язані з наданням усіх видів кредитів, фінансовою допомогою, транзитними оборотами. Середньомісячний оборот за кредитом поточного рахунку клієнта за шість місяців визначається шляхом обчислення середнього кредитового обороту за поточним рахунком за шість місяців, котрий розраховується шляхом ділення кредитового обороту за поточним рахунком в цілому за шість місяців на кількість місяців. Ліміт овердрафта встановлюється в межах, що не перевищують 30 % середньомісячного обігу коштів по поточному рахунку підприємства за останні 6 місяців. Банку доцільно щомісячно переглядати ліміт овердрафта залежно від зміни обсягів обороту за кредитом поточного рахунку [4, с. 58]. Зазначені вище підходи не мають економічного обґрунтування і, в цілому, мають суто формальний характер. Як, на нашу думку, правильно визначив Ю.Е. Манзанов: “Основной задачей, которую необходимо решить при привлечении клиентов к получению кредита, является определение размеров лимита кредитования. Решение этой задачи, с одной стороны, облегчается наличием доступного для анализа активного клиентского счета в банке, однако, с другой стороны, усложняется отсутствием методики определения лимита овердрафта... Что касается овердрафта, предоставляемого юридическим лицам по расчетному счету, то в большинстве ... банков определение лимита носит формальный характер – лимит овердрафта устанавливается в размере 20-30 % от величины среднемесячных кредитовых оборотов по расчетному счету” [2, с. 42]. Особливої уваги заслуговує дослідження А.Н. Шаталова та О.П. Шаталової “Кредитование в виде овердрафта: оценка возможности предоставления и определение лимита”, де

автори вперше ставлять та вирішують питання визначення економічно обґрунтованого ліміту за системою “овердрафт”. Розглянута методика базується на вирішенні прикладного аспекту визначення економічно обґрунтованого ліміту овердрафта. Система аналізу складається з двох етапів:

- оцінка ступеня відповідності режиму надходження платежів на рахунок клієнта режиму овердрафта;
- розрахунок економічно обґрунтованого ліміту овердрафта.

Для описання кількісних характеристик даної методики авторами було використано статистичний метод теорії ймовірностей при домінуванні аналізу економічної суті овердрафта. Кредитор при кількісному визначенні кредитного ризику аналізує його грошові потоки. При цьому слід враховувати особливості овердрафта, режим якого передбачає наявність стабільного грошового потоку, який характеризується високим рівнем диверсифікації платежів, що надходять на рахунок клієнта. Ймовірність надходження коштів на поточний рахунок клієнта за певний період часу в розмірі, достатньому для здійснення його звичайної діяльності та для своєчасного і в повному обсязі погашення поточних зобов'язань по овердрафту, характеризується відповідним розподілом ймовірностей [6, с. 47].

Визначення невирішеної частини проблеми. Підходи до визначення ліміту заслуговують на увагу, проте жоден з них не враховує фінансовий стан позичальника, який є базою для прогнозування надходжень на поточний рахунок позичальника.

Мета статті. Виходячи з вищевизначеного, метою проведення дослідження та написання статті є розробка економічно обґрунтованої методики визначення ліміту кредитування за системою “овердрафт” з метою удосконалення управління поточними пасивами банку.

Виклад основного матеріалу. Для розрахунку ліміту овердрафта використовуються такі вихідні дані:

1. Клієнт малого приватного підприємства фірми “Авек” звернувся з клопотанням про надання овердрафта в сумі 50000 (п'ятдесят тисяч) гривень 00 коп. строком на 6 місяців під 19 % річних. Основним видом діяльності є оптова торгівля вугіллям та його концентратом, здобич якого відбувається на шахтах Західно-Донбаського регіону.

Надходження на рахунки підприємства за останні 6 місяців (далі позначаються як Y_1, Y_2, \dots, Y_n).

МПП фірма “Авек” обслуговується в банку з 15 жовтня 2003 року. Надходження грошових коштів від реалізації продукції на поточний рахунок підприємства склали: листопад 2005 року – 985,7 тис. грн.; грудень 2005 року – 1051,1 тис. грн.; січень 2006 року – 568,2 тис. грн.; лютий 2006 року – 466,2 тис. грн.; березень 2006 року – 280,9 тис. грн.; квітень 2006 року – 235,3 тис. грн.

В процесі аналізу руху грошових коштів було з'ясовано, що підприємство має сезонний характер діяльності (залежність від початку-кінця

опалювального сезону). Але, проаналізувавши дані про надходження коштів на поточні рахунки в інших банках, було з'ясовано, що середньомісячні обороти підтримуються на рівні 200-300 тис. грн.

2. Кількість банківських днів у кожному з минулих місяців, що враховуються при обчисленнях (D_1, D_2, \dots, D_n): листопад 2005 року – 20 днів; грудень 2005 року – 23 дні; січень 2006 року – 19 днів; лютий 2006 року – 20 днів; березень 2006 року – 22 дні; квітень 2006 року – 22 дні.

3. Кількість днів надходжень коштів у кожному з минулих місяців, що враховуються при обчисленнях (d_1, d_2, \dots, d_n): листопад 2005 року – 15 днів; грудень 2005 року – 19 днів; січень 2006 року – 11 днів; лютий 2006 року – 11 днів; березень 2006 року – 12 днів; квітень 2006 року – 7 днів.

4. Інформація про наявність або відсутність діючих кредитів у підприємства: станом на 01.05.2006 підприємство кредитів, а також простроченої заборгованості по відсотках не має.

5. Значення коефіцієнта загальної ліквідності підприємства на момент розрахунку ліміту овердрафта або згідно з останнім фінансовим звітом:

$$K_{зл} = \frac{A_2}{P_4} = \frac{1918,7}{1946,2} = 0,98, \quad (1)$$

де A_2 – показник 2 розділу активів балансу підприємства;

P_4 – показник 4 розділу пасиву балансу підприємства.

6. Показники всіх розділів пасиву останнього балансу підприємства: $P_1 = -27,1$; $P_2 = 0$; $P_3 = 0$; $P_4 = 1946,0$; $P_5 = 0$.

7. Період оборненості дебіторської заборгованості визначається за формулою (2):

$$K_{од} = \frac{Ч_д}{(Дм_н + Дм_к)/2} = \frac{2949,9}{(1543,0 + 1741,0)/2} = 1,79, \quad (2)$$

де $Ч_д$ – чистий дохід підприємства;

$Дм_н, Дм_к$ – дебіторська заборгованість на початок періоду, дебіторська заборгованість на кінець періоду.

Ліміт овердрафта розраховується за формулою (3), тис. грн.:

$$ЛО = ПР_{кор} \cdot K_p \cdot K_\phi \cdot K_{одз} \cdot 0,25, \quad (3)$$

де $ПР_{кор}$ – скоригований прогноз надходжень коштів на поточний рахунок клієнта на наступний місяць;

K_p – коефіцієнт рівномірності надходжень;

K_ϕ – коефіцієнт фінансового стану підприємства;

$K_{одз}$ – коефіцієнт, що враховує період оборненості дебіторської заборгованості;

0,25 – коефіцієнт, що враховує можливість надходження коштів протягом 1 тижня наступного місяця.

Розрахунок скоригованого прогнозу надходжень коштів на поточний рахунок клієнта на наступний місяць складається з 4 етапів:

1) фільтрація даних надходжень від нехарактерно великих значень;

- 2) обчислення середнього значення відфільтрованих даних;
- 3) обчислення експоненційно зваженого середнього значення відфільтрованих даних;
- 4) обчислення коефіцієнта корекції прогнозу надходжень, який враховує стабільність минулих надходжень.

Фільтрація даних минулих надходжень від нехарактерно великих значень полягає в наступному.

Для послідовності даних минулих надходжень Y_1, Y_2, \dots, Y_n обчислюється середнє значення:

$$\begin{aligned}\bar{Y} &= \frac{Y_1 + Y_2 + K + Y_n}{n} = \\ &= \frac{985,7 + 1051,1 + 568,2 + 466,2 + 280,9 + 235,3}{6} = 597,9 \text{ тис. грн.}\end{aligned}\quad (4)$$

та середнє відхилення

$$\begin{aligned}\sigma &= \frac{|\bar{Y} - Y_1| + |\bar{Y} - Y_2| + K + |\bar{Y} - Y_n|}{n} = \\ &= \frac{387,8 + 453,2 + 29,7 + 131,7 + 317 + 362,6}{6} = 280,33.\end{aligned}\quad (5)$$

Після цього порівнюються значення всіх Y_i та величини $\bar{Y} + \frac{\sigma}{2}$, та формується ряд відфільтрованих даних F_1, F_2, \dots, F_n .

Якщо $Y_i > \bar{Y} + \frac{\sigma}{2}$, то $F_i = \bar{Y} + \frac{\sigma}{2}$, в інших випадках $F_i = Y_i$.

$$F_1 = F_2 = 738,06; F_3 = 568,2; F_4 = 466,2; F_5 = 280,9; F_6 = 235,3.$$

Можна також скористатися загальноприйнятою методикою визначення однорідності сукупності. На підставі фактичних значень надходжень грошових коштів на рахунок клієнта розраховується коефіцієнт варіації ($v_{\text{факт}}$). Даний коефіцієнт показує, яка частка відхилень в середньому значенні ознаки. Чим менше значення коефіцієнта варіації, тим сукупність більш однорідна, і, навпаки, чим більше значення має коефіцієнт варіації, тим відносно більшим є розмах та меншу рівність мають ознаки, які вивчаються. При значенні коефіцієнта варіації меншому 10 % мінливість варіаційного ряду є незначною, від 10 до 20 % – середньою, від 20 до 33 % – значною, більше ніж 33 % – сукупність неоднорідна (в даному дослідженні це означатиме, що режим роботи поточного рахунку клієнта не відповідає режиму овердрафта).

Для сформованого ряду відфільтрованих даних F_1, F_2, \dots, F_n обчислюється середнє значення за формулою (6)

$$\begin{aligned}\bar{F} &= \frac{F_1 + F_2 + K + F_n}{n} = \\ &= \frac{738,06 + 738,06 + 568,2 + 466,2 + 280,9 + 235,3}{6} = 504,45\end{aligned}\quad (6)$$

та експоненційно зважене середнє

$$\bar{F}_{\text{exp}} = c_1 F_1 + c_2 F_2 + K + c_n F_n. \quad (7)$$

$\bar{F}_{\text{exp}} = 191,89 + 258,32 + 284,1 + 349,65 + 393,26 + 131,76 = 1608,98$,
де коефіцієнт c_i обчислюється за формулою (7):

$$c_i = \frac{2}{n+1} \times \frac{\left(\frac{n-1}{n+1}\right)^{n-i}}{1 - \left(\frac{n-1}{n+1}\right)^n}. \quad (8)$$

$c_1 = 0,26$; $c_2 = 0,35$; $c_3 = 0,5$; $c_4 = 0,75$; $c_5 = 1,4$; $c_6 = 0,56$.

На основі обчислених значень \bar{F} та \bar{F}_{exp} визначається нескоригований прогноз:

$$ПП = \min(\bar{F}_{\text{exp}}; \bar{F}). \quad (9)$$

Для обчислення скоригованого прогнозу надходжень визначається коефіцієнт корекції прогнозу $K_{\text{кор}}$ надходжень, який враховує стабільність минулих надходжень. Для цього обчислюються величини:

$$f_i = \min\left(1; \frac{F_i}{ПП}\right), \quad (10)$$

через які визначається $K_{\text{кор}}$:

$$K_{\text{кор}} = f_1^{c_1} \cdot f_2^{c_2} \cdot K \cdot f_n^{c_n}. \quad (11)$$

Скоригований прогноз надходжень коштів $ПП_{\text{кор}}$ дорівнює:

$$ПП_{\text{кор}} = ПП \cdot K_{\text{кор}}. \quad (12)$$

Коефіцієнт рівномірності надходжень K_p обчислюється за формулою експоненційного усереднення (13).

$$K_p = c_1 \frac{d_1}{D_1} + c_2 \frac{d_2}{D_2} + K + c_n \frac{d_n}{D_n}, \quad (13)$$

де величини c_i , D_i , d_i визначалися раніше.

Для обчислення коефіцієнта фінансового стану підприємства K_{Φ} визначаються проміжні величини $K\Phi_1$, $K\Phi_2$, $K\Phi_3$:

$$K\Phi = 1 - K\Phi_1 - K\Phi_2 - K\Phi_3, \quad (14)$$

$K\Phi_1$ набуває значення 0, якщо підприємство не має кредитів, та значення 0,1, якщо має кредити.

$K\Phi_2$ набуває наступних значень:

0 – якщо коефіцієнт загальної ліквідності K_L більше чи дорівнює 1;

1 – K_L – якщо $1 > K_L > 0,8$;

0,25 – якщо $K_L < 0,8$.

$K\Phi_3$ набуває значення:

$$0 - \text{якщо } \frac{\Pi_1 + \Pi_2}{\Pi_3 + \Pi_4 + \Pi_5} \geq 0,3; \quad (15)$$

$$0,1 - \text{якщо } \frac{\Pi_1 + \Pi_2}{\Pi_3 + \Pi_4 + \Pi_5} < 0,3.$$

Коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості $K_{одз}$ набуває значення:

1 – якщо період оборненості дебіторської заборгованості не більше 30 днів;

0,75 – якщо період оборненості дебіторської заборгованості перевищує 30 днів.

Виходячи з розрахованих значень показників, визначаємо ліміт кредиту за системою “овердрафт”:

$$ЛО = ПР_{кор} \cdot K_p \cdot K_{\Phi} \cdot K_{одз} \cdot 0,25 = 309 \cdot 0,51 \cdot 0,8 \cdot 0,75 \cdot 0,25 = 23,64 \text{ тис. грн.}$$

Висновки за результатами дослідження. Таким чином, запропонована методика дозволяє оцінити можливості надання клієнту кредиту у формі “овердрафт” та визначити економічно обґрунтований ліміт кредитування.

Перспективи подальшого дослідження. Наступна невирішена проблема, пов’язана з даною, полягає у визначенні впливу використання ліміту кредитів за системою “овердрафт” на ліквідність банку, а також врахування проблемних кредитів при плануванні поточних пасивів банку.

Список літератури

1. Грищенко О.А. Формирование текущих пассивов и ссудной задолженности при кредитовании по системе “овердрафт” // Экономика и управление. – 2003. – № 1. – С. 38-40.
2. Манзанов Ю.Е. Анализ картсчета и определение лимита овердрафта // Финансы и кредит (рус.). – 2005. – № 14. – С. 40-45.
3. Морсман Э. Управление кредитным портфелем. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – С. 9-11.
4. Савченко Г. Кредитування у формі “овердрафт” // Банківська справа. – 2000. – № 5. – С. 56-59.
5. Стрельников М. Овердрафт – доступна реальність // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультація. – 2004. – № 49. – С. 67-69.

6. Шаталов А.Н., Шаталова Е.П. Кредитование в виде овердрафта: оценка возможности предоставления и определение лимита // Банковское дело (рус.). – 2005. – № 12. – С. 47-50.
Отримано 07.08.2006

Грищенко, О. О. Ліміт кредитування за системою «овердрафт» при прогнозуванні поточних пасивів банку [Текст] / О. О. Грищенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2006. - Вип. 17. - С. 202-209.